

De multi-pijlerbenadering van pensioentoeikbaarheid

Jim Been en Marike Knoef

Referentie: J. Been en M. Knoef (2026), De multi-pijlerbenadering van pensioentoeikbaarheid, in: K. Caminada, J.H.M. Donders, C.A. de Kam en O.P. van Vliet (red.), *Bestaanszekerheid voor allen – Sleutelen aan de sociale zekerheid in theorie en praktijk (Liber Amicorum Kees Goudswaard)*, Universiteit Leiden: 33-37

Het is een groot voorrecht om een bijdrage te mogen leveren aan dit *liber amicorum* voor Kees Goudswaard. Kees heeft gedurende zijn hele loopbaan de brug geslagen tussen wetenschap en beleid, en zijn onderzoek en adviezen hebben een grote en blijvende invloed gehad op de vormgeving van het nationale stelsel van sociale zekerheid en van het pensioendomein. Zijn werk staat bekend om de combinatie van analytische scherpte, institutionele kennis en beleidsrelevantie.

In deze bijdrage willen wij stilstaan bij één studie die zijn kwaliteiten wellicht het beste belichaamt. Volgens Google Scholar het werk van Kees dat het meest geciteerd is (op het moment van schrijven, 196 keer).¹ Het gaat om het artikel: *Measuring retirement savings adequacy: developing a multi-pillar approach in the Netherlands*. Dit artikel, geschreven in samenwerking met Koen Caminada (eveneens Universiteit Leiden), Rob Alessie (Rijksuniversiteit Groningen), Adriaan Kalwij (Universiteit Utrecht), Jim Been en Marike Knoef, verscheen in de *Journal of Pension Economics & Finance*. De inhoud ervan is niet alleen methodologisch vernieuwend geweest voor toekomstig academisch onderzoek, maar hij heeft ook beleidsmatig veel weerklank gevonden. Het artikel ontwikkelt een methodiek om de toereikbaarheid van pensioenopbouw te meten, rekening houdend met alle pensioenpijlers, zoals de AOW-uitkering, werknemerspensioenen en vermogensbestanddelen, waaronder tegoeden op spaarrekeningen, aandelen, obligaties, de eigen woning en het vermogen in een eigen bedrijf. Daarmee scheidt het een integraal kader om de toereikbaarheid van financiële oudedagsvoorzieningen te analyseren, hun vorm en doeltreffendheid te vergelijken en de verdiensten van beleidsopties te evalueren.

---

1 Dat is, als je de juiste Kees Goudswaard vindt op Google Scholar. Er is ook een naamgenoot die expert is in de biologie van vissen.

De academische impact van de multi-pijlerbenadering

Het artikel over pensioentoeikendheid vormt een ijkpunt in de literatuur over pensioen en levensloop. Tot het artikel verscheen lag in veel studies naar de toereikendheid van het pensioen de nadruk op het pensioen vanuit de overheid en het werknemerspensioen. De interactie met de derde pijler en het privaat vermogen werd vaak slechts zijdelings besproken.² De meerwaarde van de in het artikel gekozen benadering ligt in de geïntegreerde benadering van verschillende vermogensbestanddelen van huishoudens, waarmee voor het eerst een holistisch raamwerk werd geboden om de toereikendheid van pensioenen op huishoudniveau te meten. Daarmee opende het de discussie over de rol van de eigen woning bij de financiering van de oude dag. Over de integratie van wonen en pensioenen werd – voordat het artikel verscheen – weliswaar gesproken, maar het artikel leverde voor het eerst empirisch bewijs voor het belang van de eigen woning.

De academische invloed van het artikel blijkt uit een analyse van de citaties. Inmiddels is het artikel, op het moment van schrijven, bijna tweehonderd keer geciteerd, zowel in vooraanstaande *peer-reviewed* tijdschriften, als in beleidspapers. De academische citaties zijn te vinden in bijdragen aan gevestigde economische tijdschriften zoals *Journal of Econometrics* (Drerup *et al.*, 2017), *The Review of Financial Studies* (Bauer *et al.*, 2022), *Labour Economics* (Vermeer *et al.*, 2016; De Bresser en Knoef, 2015; Kantarci *et al.*, 2025), *Scandinavian Journal of Economics* (Alonso-García *et al.*, 2021), *Journal of Economic Behavior & Organization* (Alonso-García *et al.*, 2022) en *Fiscal Studies* (Dudel en Schmied, 2023). Veel van deze bijdragen verwijzen naar het artikel om de toereikendheid van de Nederlandse pensioenen te schetsen, veelal in de context van een bespreking van (mogelijke) pensioenhervormingen. Andere artikelen gebruiken de multi-pijlermethode om pensioenvraagstukken in andere landen te duiden, variërend van Duitsland en Spanje tot Maleisië.

De beleidsmatige doorwerking

Afgezien van het grote aantal academische citaties kent de studie aanzienlijke doorwerking in beleidsdocumenten, rapporten en werkdocumenten. Een mooie opsomming van beleidsrelevante instituten is te vinden in de schriftelijke weergave van de oratie van Marike (Knoef, 2018). Hieruit blijkt dat het onderzoek is gebruikt door onder andere de Autoriteit Financiële Markten, de Sociaal-Economische Raad (SER), het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Wijzer in Geldzaken, de Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) en het World Economic Forum. Het wordt bovendien geciteerd in de *Miljoenennota 2017*. Recent verscheen een publicatie in samenwerking met De Nederlandsche

---

2 Daarnaast ging onderzoek naar de toereikendheid van pensioenen vaak uit van een hypothetisch gemiddeld huishouden met iemand die gedurende de hele opbouwfase van het pensioen in voltijd werkt. De bij deze aanpak verkregen uitkomsten vormen een upper bound, maar geven geen realistisch beeld van het te verwachten pensioen.

Bank (Biesenbeek *et al.*, 2024). Deze beleidmatige doorwerking van het artikel is niet toevallig: het biedt precies die combinatie van theoretische onderbouwing en empirische operationalisering die beleidsmakers nodig hebben als fundament onder maatschappelijke discussies rondom de toereikendheid van pensioen.

De resultaten zijn in het bijzonder gebruikt in beleidsdiscussies over de vraag of de Nederlandse pensioenopbouw voldoende aansluit bij de veranderende arbeidsmarkt, zoals de groei van het aantal zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers), de flexibilisering van arbeidscontracten en de verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd. De multi-pijlerbenadering maakt het mogelijk om de adequaatheid van pensioenopbouw te evalueren voor verschillende subgroepen. Bijvoorbeeld inkomensgroepen en leeftijdsgroepen, maar ook potentieel kwetsbare groepen. Met het oog daarop zijn relevante beleidsaanbevelingen geformuleerd.

Binnen de Sociaal-Economische Raad is de invloed evident. Kees heeft in zijn rol als kroonlid en voorzitter van de Commissie toekomstbestendigheid aanvullende pensioenregelingen herhaaldelijk gepleit voor een brede blik op pensioenopbouw. Het advies van deze commissie leidde uiteindelijk tot het Pensioenakkoord van 2019. Resultaten over pensioenaadequaatheid hebben tijdens dit proces bijgedragen aan inzicht in toereikendheid van het stelsel. Zowel voor groepen die te weinig sparen voor de oude dag, als voor huishoudens die meer sparen dan nodig is om de huidige levensstandaard voort te zetten. Dit is een van de vele voorbeelden waarbij Kees een sleutelrol heeft gespeeld in de transmissie van de academische bevindingen naar de vorming van beleid.

Nationaal en internationaal bereik

Een nadere analyse toont aan dat 40 à 45 procent van de citaties betrekking heeft op Nederlandse studies en beleidsdocumenten, terwijl 55 à 60 procent internationaal van aard is. Deze verhouding weerspiegelt precies de balans die Kees in zijn carrière altijd heeft nagestreefd: stevig geworteld in de Nederlandse instituties en beleidsdiscussies, maar tegelijkertijd in dialoog met de internationale wetenschap en praktijk.

In Nederland heeft het artikel de toon gezet voor vervolgonderzoek binnen Netspar en daarbuiten. Promovendi en jonge onderzoekers, waaronder wijzelf, hebben voortgebouwd op het raamwerk met onderzoek naar – onder meer – pensioenopbouw onder zelfstandigen, genderverschillen in pensioenvermogen, mogelijkheden om woningvermogen liquide te maken, verschillen tussen verwacht en daadwerkelijk pensioen, bestedingspatronen vóór en na pensionering, en pensioenkennis van pensioenfondsdeelnemers. Daarmee is een kennisinfrastructuur ontstaan, die tot op heden nog steeds actief wordt gebruikt.

Internationaal is het artikel opgemerkt in landen met sterk verschillende pensioenarrangementen. In Spanje werd de benadering gebruikt om de rol van woningbezit in de pensioenvoorziening te analyseren. In Maleisië werd de multi-pijlerlogica toegepast op het Employees Provident Fund. In Duitsland en het Verenigd

Koninkrijk werden de inzichten gebruikt om richting te geven aan mogelijke hervormingen richting meer kapitaalgedekte regelingen. Deze diversiteit illustreert de waarde van de studie. Daarnaast heeft het artikel belangrijke input geleverd voor een internationaal vergelijkende studie van de OECD (2012) naar de toereikendheid van pensioen.

De rol van Kees Goudswaard: wetenschap en beleid in wisselwerking

Het artikel over pensioentoeikendheid is exemplarisch voor Kees' oeuvre. Zijn werk kenmerkt zich door de voortdurende wisselwerking tussen academisch onderzoek en beleidspraktijk.

Wetenschappelijk heeft Kees steeds benadrukt dat instituties ertoe doen. Zijn werk benadrukt dat uitkomsten afhangen van de specifieke institutionele inbedding, zoals bijvoorbeeld de vormgeving van het belastingstelsel. De multi-pijlerbenadering is hiervan een schoolvoorbeeld: het gaat niet enkel om het accumuleren van kapitaal of om vervangingsratio's in abstracte zin, maar om de samenhang tussen pijlers, instituties en huishoudens.

In de beleidsarena heeft Kees als voorzitter van de Commissie Goudswaard, als kroonlid van de SER en als adviseur steeds gepleit voor houdbare, rechtvaardige en toegankelijke sociale arrangementen. Zijn gezag berustte daarbij niet op politieke kleur of belangenafweging, maar op wetenschappelijke integriteit en zorgvuldige analyse.

De SER-adviezen over de toekomst van de pensioenen dragen duidelijk zijn handschrift: de nadruk op adequaatheid naast duurzaamheid, de aandacht voor heterogene groepen, en de erkenning dat succesvolle hervormingen breed maatschappelijk draagvlak vereisen.

Een blijvende erfenis

Wanneer wij terugkijken op de impact van Measuring retirement savings adequacy, dan zien wij meer dan een enkel artikel. Wij zien een weergave van de wetenschappelijke en maatschappelijke missie van Kees Goudswaard: bruggen slaan, onderbuikgevoelens ontzenuwen door te objectiveren, en daarmee bijdragen aan beter beleid en een rechtvaardiger samenleving.

Voor ons als directe collega's en coauteurs is Kees' nalatenschap bovendien persoonlijk: de combinatie van intellectuele scherpe analyses, collegialiteit en maatschappelijke betrokkenheid heeft ons gevormd als onderzoekers en beleidsadviseurs. Wij zijn Kees dankbaar voor zijn visie op het opzetten van een 'Leids microdata team' voor de analyse van sociale zekerheid op persoons- en huishoudensniveau. We zijn allebei met veel plezier in Leiden aan de slag gegaan, wetende dat de ander ook zou komen, om vervolgens samen in het team met Kees een relevante onderzoekslijn vorm te geven.

Conclusie

Dit *liber amicorum* is bedoeld als eerbetoon. Met deze bijdrage willen wij laten zien hoe in één studie – over pensioenadequaatheid en de multi-pijlerbenadering – Kees' zijn professionele interesses, kwaliteiten en visie bijeenkomen. Het hier bedoelde artikel illustreert zijn vermogen om academisch vernieuwend te zijn, beleidsmatig relevant te blijven, en nationaal én internationaal invloed uit te oefenen. De blijvende waarde van dit werk ligt niet alleen in de vele citaties, maar vooral ook in de manier waarop het onderzoekers, beleidsmakers en sociale partners handvatten heeft geboden om de toekomst van ons pensioenstelsel vorm te geven.

Beste Kees, wij zijn dankbaar voor de samenwerking, voor de inspiratie, en voor de blijvende invloed die jij hebt op wetenschap en beleid. Wij hopen dat dit *liber amicorum* een bescheiden weerspiegeling mag zijn van de waardering die wij en velen met ons voor jou voelen.

LITERATUUR

- Alonso-García, J., H. Bateman, J. Bonekamp, A. van Soest, en R. Stevens (2021), Spending from regulated retirement drawdowns. The role of implied endorsement, *The Scandinavian Journal of Economics*, 123(3), 810-847
- Alonso-García, J., H. Bateman, J. Bonekamp, A. van Soest, en R. Stevens (2022), Saving preferences after retirement, *Journal of Economic Behavior & Organization*, 198 (juni), 409-433
- Bauer, R., I. Eberhardt, en P. Smeets (2022), A fistful of dollars. Financial incentives, peer information, and retirement savings, *The Review of Financial Studies*, 35(6), 2981-3020
- Been, J., K. Caminada, K.P. Goudswaard, en A. Kalwij (2016), Measuring retirement savings adequacy: developing a multi-pillar approach in the Netherlands, *Journal of Pension Economics & Finance*, 15(1), 55-89
- Biesenbeek, C., J. Been, K. Caminada, K.P. Goudswaard, en M.G. Knoef (2024), *De toereikendheid van pensioenen: naar een completer beeld van pensioeninkomen van de Nederlandse bevolking*, Amsterdam: De Nederlandsche Bank
- Bresser, J. de, en M.G. Knoef (2015), Can the Dutch meet their own retirement expenditure goals?, *Labour Economics*, 34, 100-117
- Drerup, T., B. Enke, en H.-M. von Gaudecker (2017), The precision of subjective data and the explanatory power of economic models, *Journal of Econometrics*, 200(2), 378-389
- Dudel, C., en J. Schmied (2023), *Pension benchmarks: empirical estimation and results for the United States and Germany*, *Fiscal Studies*, 44(2), 171-188
- Kantarci, T., J. Been, A. van Soest, en D. van Vuuren (2025), Partial retirement opportunities and the labor supply of older individuals, *Labour Economics*, 96
- Knoef, M.G. (2018), *Dromen over een goed pensioen: origami en datascience*, oratie Universiteit Leiden, 5 oktober
- Vermeer, N., M. Mastrogiacomo, en A. van Soest (2016), Demanding occupations and the retirement age, *Labour Economics*, 43, 159-170